

УДК 332.362

Попко О.В., к.е.н., Ковшун А.О. (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОЦІНКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ УКРАЇНИ

Розкрито сутність економічних принципів регулювання ринку сільськогосподарської техніки України, проведено оцінку стану та перспектив його розвитку.

Раскрыта сущность экономических принципов регулирования рынка сельскохозяйственной техники Украины, проведена оценка состояния и перспектив его развития.

Essence of economic principles of adjusting of market of agricultural technique of Ukraine is exposed, the estimation of the state and prospects of his market development is conducted.

У загальній структурі стратегічних пріоритетів в аграрному секторі України першочергове місце посідає розвиток промислового виробництва на основі прискореного освоєння досягнень науки й техніки. Процес розширення внутрішнього і зовнішнього ринків продукції сільського господарства та продовольства здійснюється через технічне й технологічне оновлення сільськогосподарських підприємств, адаптування всього ланцюга інноваційного процесу до ринкових відносин.

Натомість технічний стан аграрного сектору України не відповідає сучасним вимогам сільськогосподарського виробництва щодо дотримання оптимальних термінів і високої якості виконання технологічних операцій. Незважаючи на статус аграрної країни, Україна до цих пір не налагодила виробництво сільськогосподарської техніки всередині країни у необхідному обсязі та належної якості.

Питанням функціонування й розвитку ринку сільськогосподарської техніки присвячено праці вітчизняних вчених, зокрема: Білоусько Я., Витницької О., Даценко С., Кравчука В., Підлісецького Г., Каблука П., Трегобчука В. та інших. У працях вітчизняних економістів йдеться про застарілу матеріально-технічну базу, недостатність митних терміналів, відсутність складської нерухомості класів А і В, тіньові канали руху товарів, проникнення на ринки збуту фальсифікованої продукції, нерівномірне забезпечення сільгоспвиробників послугами на регіональному та обласному рівнях, низьку іннова-

ційну активність.

Проте у зв'язку з постійним підвищенням науково-технологічного процесу вивчення проблем розвитку ринку сільськогосподарської техніки та питань забезпечення підприємств аграрного сектору якісною високопродуктивною технікою потребує додаткових досліджень. Розв'язання проблем технічного оновлення аграрного сектору та підтримки сільськогосподарських машин у працездатному стані потребує перегляду підходів до формування повноцінного ринку техніки й технічних послуг.

Організаційно модель ринку сільськогосподарської техніки передбачає участь, з одного боку, операторів пропозиції, а з другого – операторів попиту. Пропозицію на ринку сільськогосподарської техніки України формують вітчизняні машиновиробники, офіційні представники зарубіжних фірм та окремі підприємці. Попит на ринку матеріально-технічних ресурсів визначається наявними технологіями й економічними можливостями аграрних підприємств.

Платоспроможний попит формується за рахунок власних коштів підприємств, банківських кредитів, лізингових механізмів і бюджетних програм, запроваджених Міністерством агропромислової політики, зокрема часткової компенсації вартості, фінансового лізингу техніки та пільгового кредитування. Кошти, що виділяються із держбюджету на зазначені програми, є недостатніми, їх не вистачає навіть для простого відтворення парку машин. Власних коштів сільгоспвиробників також не вистачає на придбання сучасної сільськогосподарської техніки. Низька купівельна спроможність сільськогосподарських товаровиробників призвела до того, що обсяги продажів сільгосптехніки за останні роки, особливо у кризовий 2009 рік, скоротились, а окремих машин – зовсім призупинилися. Якісний склад сільськогосподарської техніки також є незадовільним. Машинно-тракторний парк сільгосп підприємств морально та фізично старіє, зменшується кількісно, оскільки нову сільськогосподарську техніку мають змогу купувати лише окремі економічно потужні господарства України. Купівельна спроможність аграріїв дає їм змогу витратити на придбання техніки щорічно 5-7 млрд грн, що покриває технологічну потребу в оновленні парку машин лише на 15-20%. У результаті машинно-тракторний парк сільгоспвиробників України не забезпечує вчасного виконання сільгоспробіт. Як наслідок: сільське господарство країни щороку втрачає третину врожаю [1, С. 86].

Галузь сільськогосподарського машинобудування України розвивається уповільнено, з ознаками стагнації та депресії. Привабливість її для інвесторів, особливо іноземних, невисока. На сьогодні у машинобудуванні для АПК функціонує 126 спеціалізованих підприємств, в яких працює 70 тисяч робітників, що виготовляють сільгосптехніку та обладнання для переробних галузей [2, С. 104]. На початок 2007 року серед підприємств сільгоспмашинобудування 60% було приватизовано, 19% стали акціонерними з державним пакетом акцій до 25%, а 12% – понад 25% акцій. У 9% підприємств більше 90% акцій знаходилося у державній власності [1, С. 86].

Мобілізуючи внутрішні резерви, підприємства докладають значних зусиль до модернізації існуючої, створення й освоєння виробництва нової техніки. До реформування економіки в Україні виготовлялося менше 30% номенклатури техніки, необхідної для механізації виробництва продукції. При цьому сільське господарство України придбавало щорічно 50-53 тисяч тракторів, 9-10 тисяч зернозбиральних, 2-2,1 тисяч бурякозбиральних, 3,5-4 тисяч кормозбиральних комбайнів, десятки тисяч одиниць сільгосптехніки.

Нині ситуація дещо змінилася: модернізовано та освоєно виробництво понад 500 найменувань технічних засобів, які раніше в Україні не виготовлялися. У складних економічних умовах підприємства галузі разом з акціонерними товариствами, які утворилися на базі підприємств колишнього «Агроремашу» та «Агротехсервісу», спроможні виготовляти і пропонувати на ринку технічні засоби, використання яких у сільському господарстві забезпечить механізоване виробництво основних видів сільськогосподарської продукції. Проте, фактично на сьогодні вітчизняна промисловість серійно випускає переважно одноопераційні прості знаряддя. Окремі перспективні сільгоспмашини, які за технічним рівнем та своїми споживчими якостями можуть конкурувати із зарубіжними зразками (зокрема трактор ХТЗ, зернозбиральні комбайни «Славутич», «Лан», КЗС-10, «Скіф»), випускаються у недостатній кількості [5]. При цьому виробництво сільгосптехніки здійснюється на морально застарілому обладнанні, що негативно впливає на технічний рівень і конкурентоспроможність вітчизняної сільгосптехніки. Зношеність основних фондів галузі сягає 80%, а їх активної частини – 92%.

Розв'язання проблеми матеріально-технічного забезпечення є пріоритетом виведення практично всіх галузей аграрного сектору України на якісно новий рівень функціонування сільськогосподарського виробництва. Урядом України здійснено ряд заходів щодо підтримки вітчизняних виробників сільгосптехніки. Так, ВРУ прийняла Закон «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» (№ 3023-III від 07.02.2002 р.) [4]. Крім організаційно-економічних і правових заходів, у ньому передбачено напрями державної підтримки. Зокрема, обсяги бюджетних асигнувань передбачаються в розмірі до одного відсотка від загальних видатків бюджету, які спрямовуються на часткову (до 40%) компенсацію вартості складної техніки вітчизняного виробництва, часткову (до 70%) компенсацію облікової ставки НБУ за кредитами банків, закупівлю техніки на умовах фінансового лізингу.

Розпорядженням КМУ від 24 жовтня 2007 року № 901-Р було затверджено «Перелік сільськогосподарської техніки, що придбається через механізм здешевлення середньострокових кредитів» [8], а згодом рішенням міжвідомчої експертної ради було дозволено НАК «Украгролізинг» продаж цієї техніки у лізинг. НАК «Украгролізинг» у 2008 році придбала зернозбиральних комбайнів вітчизняного виробництва «Славутич» на 28,5 млн грн, а «Гомсі-

льмаш» – на 31,5 млн грн, «Дон» – на 26,4 млн грн. У 2008 році з використанням коштів державного бюджету було придбано імпоротної техніки на суму понад 1,6 млрд грн (90% загального обсягу придбаної за цією програмою сільгосптехніки). Через такі дії вітчизняні підприємства сільськогосподарського машинобудування для АПК у 2008 році втратили можливість реалізувати за програмами державної підтримки продукції на суму близько 2 млрд грн. Наприкінці 2009 року НАК «Укראгролізинг» отримав 80 млн грн з метою їх розподілу між 20 заводами-виробниками сільгосптехніки та передачі її у лізинг.

Кошти, що виділяються з бюджету відіграють важливу роль у технічному переоснащенні сільського господарства, проте обсяг коштів, що виділяються із держбюджету на зазначені програми, є недостатніми, їх не вистачає навіть для простого відтворення парку машин. Кошти держбюджету спроможні забезпечувати лише 30% нормативного обсягу щорічного оновлення машинно-тракторного парку [6, С. 4].

У 2010 році підприємствами галузі сільськогосподарського машинобудування було виготовлено товарної продукції й надано послуг на суму близько 4,3 млрд грн; реалізовано продукції більше, ніж 4,5 млрд грн, у т.ч. на 1,58 млрд грн – на експорт. На наявних потужностях підприємства сільськогосподарського машинобудування нині спроможні виробляти продукції на суму близько 8 млрд грн, проте потенційна потреба сільськогосподарського виробництва у матеріально-технічних ресурсах становить 5 млрд у.о. на рік, що за нинішнього курсу валют – близько 40 млрд грн. Виробництво і реалізація такого обсягу продукції сільськогосподарського машинобудування позитивно вплинули б на подолання економічної кризи і безробіття [2, С. 105]. Крім того, це сприяло б зміцненню економічного стану підприємства, їх технічному переоснащенню, а відтак – підвищенню рівня сільгосптехніки й обладнання. Проблему мала би вирішити Державна програма розвитку вітчизняного машинобудування для АПК на 2007–2010 роки, затверджена Постановою КМУ від 26 вересня 2007 р. № 1181 [3], однак цього зроблено не було.

Вітчизняні заводи-виробники, незважаючи на діючі державні програми розвитку вітчизняного машинобудування для АПК та чималі обсяги бюджетних асигнувань, неспроможні задовольняти реальні потреби аграрного сектору. Крім того, вітчизняна техніка поступається іноземній за рівнем технологічної досконалості, якістю, надійністю, продуктивністю. Так, на основі випробувань інститутом УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого понад 1300 найменувань сільгоспмашин вітчизняного виробництва, встановлено, що у кожному п'ятому випадку виходу вітчизняної техніки з ладу були конструктивні недоробки на стадії проектування, до 35% відмов є наслідком низької якості виготовлення, а 30% – низького технічного рівня елементної бази [5]. Крім того, діючі показники якості виконання технологічних процесів та показники надійності вітчизняної техніки не відповідають сучасним вимогам. Майже половина сільгосптехніки (48,5%) має гарантійний термін експлуатації до одно-

го року і лише для кожної одинадцятої машини він перевищує два роки.

Динаміку придбання сільськогосподарської техніки впродовж 2004–2010 років наведено на рис. 1.

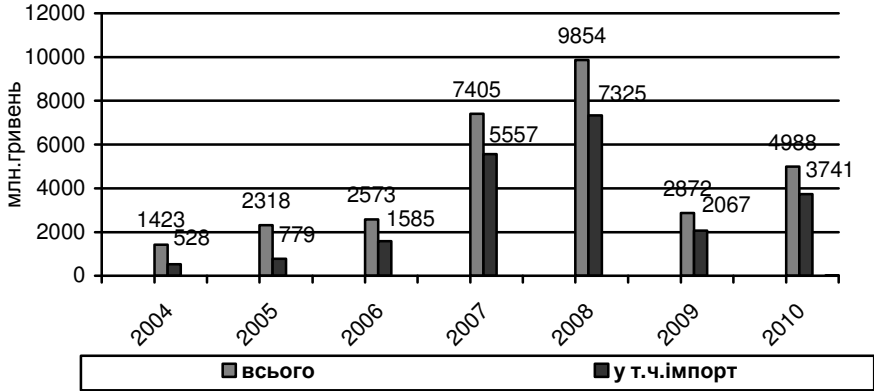

Рис. 1. Динаміка придбання сільськогосподарської техніки

Отже, впродовж 2004–2008 років в Україні прогресувала стійка тенденція до зростання обсягів закупівлі сільгосптехніки в цілому, та зокрема імпоротної техніки. Така динаміка спричинена не лише зміцненням фінансово-економічного стану сільгоспвиробників впродовж 2004–2008 років, а забезпеченням державної підтримки техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва.

Проте фінансова криза внесла свої корективи: 2009 рік був найбільшим випробуванням для українського сільгоспвиробника. При цьому імпортна техніка продовжувала домінувати на ринку України (72%), незважаючи на те що імпорт сільськогосподарської техніки знизився в 3,5 рази. Навантаження з обслуговування валютних кредитів зросло вдвічі за рахунок курсової різниці та підвищення відсоткової ставки банками. Фінансування нових проєктів було призупинено або пропонувалося на не вигідних умовах для ведення бізнесу. Таким чином, серед сільгоспвиробників спостерігалася тенденція щодо перерозподілу ресурсів. Для забезпечення виживання деякі компанії відмовилися від перспективних заходів та за рахунок виручених засобів забезпечували відносну стабільність [10]. У 2009 році Урядом було затверджено перелік сільгосптехніки та обладнання іноземного виробництва, аналоги яких не вироблялися в Україні та які придбавалися сільськогосподарськими підприємствами у 2009–2010 році через механізм здешевлення середньо- та довгострокових кредитів (розпорядження № 1651-р від 23.12.2009 р.) [9].

У 2010 році відбулося зростання обсягу реалізації в 1,7 рази, у тому числі за рахунок зростання імпорту на 181%. (Довідково: експорт у 2010 році проти 2009 року зріс лише на 14%). На фоні загального зростання обсягів придбання техніки 2009-2010 років, постачання сільськогосподарських машин вітчизняного виробництва зменшилося та відбулося різке зростання частки імпортової техніки.

За даними експертів у галузі досліджень обсягів зовнішньої торгівлі сільськогосподарською технікою в Україні, зокрема Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ), ТОВ «Інформаційно-аналітична фірма ЕКСОР», аналітичного центру «УкрАгроКонсалт», можна стверджувати, що левову частку сучасних сільгоспмашин і обладнання забезпечує техніка іноземного виробництва, зокрема 2 та 3 рівня технологічної досконалості – на рівні 82,6-88%. При цьому фахівці переконані, що використання імпортової техніки дає більшу віддачу тоді, коли застосовується повний набір машин для всього технологічного циклу [7].

Структуру імпорту сільськогосподарської техніки у 2010 році відображено на рис. 2.

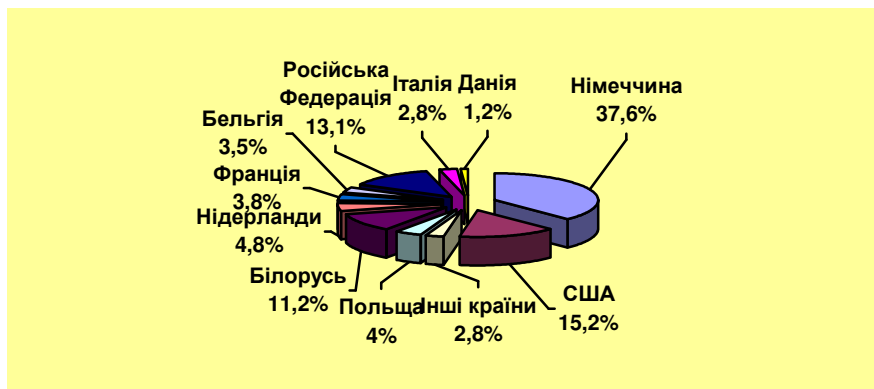

Рис. 2. Географічна структура імпорту сільськогосподарської техніки

Сільськогосподарська техніка, виготовлена у США, призначена здебільшого для великих високорозвинених господарств. Більшість техніки та обладнання середньої потужності в Європі виготовляється європейськими фірмами й дочірніми підприємствами американських компаній. Зростає випуск техніки середньої потужності в Бразилії, Мексиці та Аргентині (Super Walter, Scucianelli), де її виготовляють за ліцензіями європейських та американських виробників або в рамках спільних з ними підприємств. Нарощують виробництво сільгосптехніки й Індія, Республіка Корея та Китай.

Лідерство у світі комбайнів займають компанії CLAAS, John Deere, а також комбайни Case, New Holland, Fortschritt та Deutz Fahr. У ґрунтообробній техніці лідерські позиції тримають компанії Lemken, Vogec-Noot, Kuhn-Huard, Farnet, Агрора та інші відомі виробники високоякісних плугів, культиваторів, компактів та сівалок.

Нову сільгосптехніку мають змогу купувати лише економічно потужні господарства України, переважна більшість середніх за розміром сільгоспвиробників змушені купувати сільгосптехніку, що вже була у використанні. З початку 2011 року експерти відзначають підвищення обсягів зовнішньої торгівлі: обсяги експорту зросли на 14% у порівнянні з аналогічним періодом 2010 року, а обсяги імпорту – на 181%. Однак з огляду на подорожчання нової сільгосптехніки вторинний ринок машин дедалі набуває більшого поширення не лише в Україні. У сільськогосподарських товаровиробників Великої Британії, Франції, Німеччини, США на один куплений новий трактор припадає 3-4 вживаних. Іноземні товаровиробники значну частину сільгоспмашин купують на вторинному ринку техніки. Так, наприклад, ринок комбайнів у США втричі перевищує ринок нових машин. Крім того, машини, що були у використанні, часто розбираються і реалізуються у вигляді запасних частин. У Західній Європі близько 50% робіт фермерської господарства виконують тракторами, придбаними на вторинному ринку техніки.

Аналіз середньої вартості одиниці імпортної техніки дозволяє сформулювати наступні висновки: на ринок України надходить значна кількість її з вторинного ринку Європи, яка морально застаріла і часто не придатна для реалізації програми інноваційного розвитку аграрного сектору, не сприяє зниженню ресурсоемності сільськогосподарської продукції, а відтак – підвищенню рентабельності її виробництва й подоланню економічної кризи в аграрному секторі. Вартість машин на ринку вживаної техніки залежить від віку машини, проте не опускається нижче 20% початкової вартості. Найбільшим попитом користуються трактори, що були в експлуатації з наробітком до 3000 мото-годин. Ціна таких машин удвічі менша вартості нових тракторів. Остаточню спрацьовані трактори купують спеціалізовані фірми, які утилізують їх або розбирають на запасні частини та використовують для проведення ремонтних робіт наявної у них техніки. Одночасно ввезення техніки з вторинного ринку досить швидко потребує поставок запасних частин для її ремонту і підтриманні в робочому стані. Оскільки значна частина техніки з вторинного ринку вже знята з серійного виробництва, то запасні частини для її ремонту у 3-5 разів дорожчі, ніж для техніки, виробництва якої триває. Це призводить до значного відпливу коштів з України на рахунки зарубіжних фірм. У цілому така ситуація негативно позначається на середньому та малому сільськогосподарському бізнесі.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сформулювати наступні висновки: вітчизняні заводи-виробники, незважаючи на діючі державні програми роз-

витуку вітчизняного машинобудування для АПК та чималі обсяги бюджетних асигнувань, спроможні задовольняти потреби аграрного сектору України на рівні 20%. Крім того, вітчизняна техніка поступається іноземній за рівнем технологічної досконалості, якістю, надійністю, продуктивністю. Якщо взяти до уваги те, що аграрії купують зарубіжну техніку, яка вже була у використанні, то вітчизняні аналоги не витримують і цінової конкуренції. Отже, впродовж 2004-2011 років в Україні прогресує стійка тенденція до зростання обсягів імпорту сільськогосподарської техніки, що є досить тривожним сигналом для вітчизняної галузі сільськогосподарського машинобудування та економіки країни в цілому. На сьогодні вітчизняне сільськогосподарське машинобудування потребує відповідного системного переоснащення та державної підтримки. Розв'язання проблеми матеріально-технічного забезпечення є пріоритетом виведення практично всіх галузей аграрного сектору України на якісно новий рівень функціонування сільськогосподарського виробництва.

1. Білоусько Я. К. Тенденції розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 84-90. 2. Витницька О. Д., Даценко М. С., Даценко С. М. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки // Економіка АПК. – 2010. – № 10. – С. 103-108. 3. Державна програма розвитку вітчизняного машинобудування для АПК на 2007-2010 роки, затверджена Постановою КМУ № 1181 від 26 вересня 2007 р. 4. Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» № 3023-III від 07.02.2002 р. 5. Кравчук В. Окремі аспекти досліджень технічного забезпечення АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tsaa.org.ua. 6. Кравчук В. Реформованому АПК – новий ринок вітчизняної сільськогосподарської техніки та послуг // Техніка АПК. – 2005. – № 5. – С.4-5. 7. Організаційні форми використання сільськогосподарської техніки // Пропозиція. – 2006. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.propozitsija.com. 8. Перелік сільськогосподарської техніки, що придбається через механізм здешевлення середньострокових кредитів, затверджений розпорядженням КМУ від 24 жовтня 2007 року № 901-Р. 9. Про затвердження переліку сільськогосподарської техніки та обладнання іноземного виробництва, аналоги яких не виробляються в Україні та які придбаваються сільськогосподарськими підприємствами у 2009-2010 році через механізм здешевлення середньострокових та довгострокових кредитів. Розпорядження № 1651-р, затверджене КМУ від 23.12.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua. 10. Рынок сельскохозяйственной техники Украины в первом квартале 2010 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.runo-agro.com>.

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н.Б. (НУВГП)